کەسێتیی و بیری رەخنەیی و نەتەوەیی شاعیری کورد مەمەنداغای فانی

نووسینی د. کەمال میراودەلی

بەشی سێیەم:

فانی و فەلسەفەی ئەدەب

وتمـان کـە فەلـسەفە و بنـەمای بیریـی و میکـانیزمی خۆناسـین و خـۆ جیاکردنـەوەی (فـانی) باوەڕبوونی بەهێزیەتی به دەڵەمەندیی و کاریگەریی و تەنانەت ئەبەدێتی و نەمریی ((ئەدەب)) وەك هێزێکی مەعنـەوی کـە تـەنیا و تـەنیا ئـەو هێزەیـە دەتـوانێ هـەم مـرۆڤ دروست بکا و پۆتێنـشیاڵی مرۆڤانەی بەدی بێنێ، هەم کۆمەڵان پایەدار و سەروەر بکا، هەم لە رووی بـێ هودەیی و عەبەسـییەتی ژیانێکی کاتی پڕ ئازار و رەنجدا، بمێنێتەوە و هەمیشە نەمر و پایە داربێ و نەوە دوای نـەوەی نەتـەوە و مرۆڤایەتیش سوودی لێ ببینن.

لە لایەکی کەشەوە هەموو رووناکبیرانی گەورەی گێتـی کـە هەلومـەرجی کۆمەڵایـەتی گەلەکـەیان و پێویستی مێژوویی سەردەمەکەیان دروسـتیکردوون، بەئاگاییـیەوە کاردەکەن و هۆشـیارییان سـەبارەت بـە کۆمەڵەکـەیان، خۆیان،دنیاکـەیان، سـەردەمەکەیان و پـەیامی خۆشـیان و ئـەو ئـامراز و چـەکەی بـۆ جێبەجێ کردنی ئەو پەیامە بەکاری دێنن هەیە و زۆربەشیان ئەو تێگەیشتنەی خۆیـان خـستۆتە سـەر کاغـەز واتـە تیۆرانـدوویانـە(یـان تـەنزیریان کـردووە). (فـانی) ش وەك مەزنـە روونـاکبیرێکی سـەدەی بیستی نەوەی کورد لەم یاسایە بەدەر نییە.

وەك پێشتر روونمان کردەوە فانی هەر لە سەرەتاوە دەوری خۆی وەك بەکارهێنەری نوتق (ئاخاوتن) ، چەکی شیعر و فەزای ئەدەب و رۆشنگەریی، بـۆ چاکسازی و پێشخستن و سـەرکەوتن و رزگاری گەلـە دواکـەوتوو و ژێـر دەسـتەکەی دەستنیـشان دەکـا .. دیـارە ئەمـە لـە پرۆسـەی کـار و خەباتەکەیـدا، بەشێوەیەکی سروشتی وای لێدەکا سەرنجی ئەوەش بدا بە راستی دەوری ئـەدەب و شـیعر چییە و تـا چ رادەیەك شیعر کاریگەریی هەیە و لە ئەنجامدا بیر و بۆچوونی فەلسەفی و رەخنەیی خۆی سەبارەت بە ئەدەب و شیعریش دەربڕێ. لە دوو هۆنراوەدا کە یەکەمیان (شێوەی ئەدەبی راستەقینە) لە 1951 دا نووسراوە و ئەوی تر کە نامەیەکی شیعرییە بۆ محمد فیدا لـە 1949 دا فانی بـەروونی و کارامـەیی فەلسەفەی خۆی دەربارەی دەوری ئەدەب و شیعر روون دەکاتەوە. بۆیە هـەوڵ دەدەیـن بیرەکانی شـاعیر سەبارەت بە ئەدەب و شیعر لەم دوو هۆنـراوەیەدا شی بکەینەوە:

شێوەی ئەدیبی راستەقینە.

لـەم شـیعرەدا بـەیتێکی زۆر گـرنگ هەیـە کـە دەشـێ بەگەوهـەری ناسـینی ئـەدەبی ریـالیزمی راستەقینەی دابنێین. فانی دەوری رۆشنگەریی (ئەدیبی راستەقینە) ئاوا دەناسێنێ:

به دەرزی قەڵەم عیللەتی موجتەمەع

به تەرزێکی فەننی موداوا بکەن.

بـە راسـتی کـە هـەر یـەکێك لـە تیۆریـستەکانی ریـالیزمی سۆسیالیـست دەوری ئـەدیبی ریـالیزمی سۆسیالیستییان ئاوا بەکورتی و بەپوختی و بە شارەزایی لە یەك رستەدا دیاری بکرایـە، پێویـستی بـەو هەموو بگرە و بەردە و کێشەیە نە دەبوو کە سەبارەت بە ریالیزمی سۆسیالیست هەر لـە دوای شۆڕشـی ئۆکتۆبەرەوە پەیدا بوو.

لـە سـەرەتاوە هـەر لـە ناونیـشانەکەوە کـە فـانی نـاوی (ئـەدیبی راسـتەقینە) دێـنێ، بـۆ ئەوەیـە لـە (ئەدیبی نا راستەقینەی) جیا بکاتـەوە. هـەموو ئـەو وەسـف و پێناسـە سـەرەکییە جیاکەرەوانـەش لـەو بەیتەدا بە شێوەیەکی چڕ و سەرنج راکێش کۆکراونـەوە. فـانی دەوری راسـتەقینەی ئـەدیب وا دەبینـێ کە:

1. عیللەتی موجتەمەع ببینن و دەستنیشانی بکەن.
2. دەرزی قەڵەم بۆ چارەسەریان بە کار بێنن.
3. ئەم دەرزی قەڵەمە بە شێوەیەکی (تەرزێکی) هونەریی بەکاربێنن.

با جارێکی دیسەرنجی فەزای بوونی ئەم چوار دەستەواژەیە بکەین:

- دەرزی قەڵەم
- عیللەتی موجتەمەع
- تەرزی فەننی
- موداوا کردن

دەرزی قەڵەم: بێ گومان مێتافۆڕە واتە (سەر وێنە) یا (بریوێنە) یە بریوێنە واتە وێنەی شتێك بۆ شتێکی تر وەردەگری و یەکسەر ئەمیان دەکەی بە ئەو, هەردووك دەبن بە وێنەی یەکتر. لێرەدا قەڵەم دەبێ بە دەرزی و دەرزی دەبێ بە قەڵەم، هەردوو سیفەتی خۆیـان دەپـارێزن و بـەگونجاوی دەیـدەن بـە یەکترز (سەر وێنە) جیایە لە لێك چوواندنز لـە لێکچوواندندا دەڵێین : قەڵـەم وەك دەرزی وایـە، یـان دەڵـێی دەرزییـە، یـان لـە دەرزی دەچـێ، یـان بـە وێنـەی دەرزییـە، هتـد..واتـە لایـەنێکی لێکـچووانەکە، خاسیەتێکی، ئەرکێکی وەردەگرین، کە لێرەدا ئەرکی هەردووکیان بە چاککردنی دەردی کۆمـەل دەبـوو. بەڵام لەم ((سەر وێنە)) یا مێتافۆڕە دا، قەڵەم دەبێتە دەرزی، دەرزی دەبێتە قەڵەم.

وشەی (دەرزی) دوو مانای جیاوازی هەیە:

دەرزی شرینقە- ئەو دەرزییەی دکتۆر و برینپێچ بەکاری دێنێ

دەرزی دروومـان —ئـەو دەرزییـەی هـەر بـەهەرەدارێك بـۆ درووومـان و نـەخش و رازاندنـەوە (بـە بەکارهێنانی دەزووی نایاب و رەنگا و رەنگ و خام و قووماش، هتد) دەشێ بەکاری بێنێ.

له به کارهێنانه مێتافۆرمییەکەی (فانی) دا هەر دوو مانا کە لە کاردان و یە کتر تەواو دەکەن و دەبنە وێنە و ئامرازی پاڵپشتی دوو دەستەواژەکەی دی :

(موداوا) کردن و (بە تەرزی فەننی).

دەرزی شرینقە کاری موداوا کردن، واتە دەرمان کردن و چارەسەر کردنی (دەردی کۆمەڵ) ئەنجام دەدا.

دەرزی دروومان کاری (جۆری هونەری)، نەخش و رازاندنەوەی وشە و مانا و وێنە، ئەنجام دەدات.

دەستەواژەی دووەم: (عیلەلی موجتەمەع) زاراوەیەکی کۆمەڵناسییە. هەموو کۆمەڵێك دەرد و نادروستی و ناتەواوی و کەم و کوڕی لە هەموو روویەکەوە هەیە.. هەر بە ناساندن و دەستنیشانکردنی (دەردەکانی کۆمەڵ)، فانی ئەو مانابەندییە پێشەکییە دادەمەزرێنێ کە ئەدیب بە شێوەیەکی بەدیهی دەبێ ئاگادار و دەستنیشانکەری (دەردی کۆمەڵ) بێ، دەبێ کۆمەڵناسێکی باش بێ.

لە لایەکی دیکەوە هەر لەو دەستەواژەدا وێنە یا سەروێنەکی دیکەی شاراوە بەڵام تێگەیشتراومان هەیە: ئەویش ئەوەیە کە ئەدیب : دکتۆرە و دەرمانسازە .

وشەبەندیی ئەم فەزای ئاخاوتنی پزیشکی یە وشەی (عیلەل) واتە دەردەکانە ..مەبەستەکە ئەوەیە هەروەك چۆن دکتۆر (نەخۆشی و دەردی لەش و دەروون) ی تاکە کەس دەستنیشان دەکا، ئەویش دکتۆرێکە (یان دەبێ دکتۆرێك بێ، وەك گریمانێکی پێشینەیی قبوولکرا و) کە دەردەکانی لەشی کۆمەڵ دەستنیشان دەکا. لێرەدا بنیات و ستاکتووریی سیمانتیکی، دەستەواژەکان بە پەڕینەوەیان بۆ کایەی ئاخاوتنی پزیشکی فراوان دەبن:

پزیشك: دەردی فیزیکی، (دەرمانکەر) ، چارەسەری فیزیکی

دەرزی و شرینقە بۆ چارەسەری نەخۆشی. شارەزایی و پسپۆڕی زانستی، لێپرسراوی پیشەیی و ئەخلاقی وەك دکتۆر.

ئەدیب: پزیشکی کۆمەڵایەتی، دەرد و ناتەواویی کۆمەڵایەتی، چارەسەریی دەردی کۆمەڵ بە دەرزی قەڵەم. شارەزایی کۆمەڵناسیی، لێپرسراوی پیشەیی و ئەخلاقی وەك ئەدیب.

گەر بگەرێیینەوە سەر وشەی (دەرزی) دروومان، وشە بەندییەکمان لەگەڵ فەزای هونەر و رازاندنەوەدا هەیە :

دروومانکەر: دروومانکردن، نەخشکردن، رازاندنەوە، ووردەکاریی، سەلیقەیهونەریی ،شارەزایی هونەریی،بەرهەمی جوان،سەرنج راکێشانی بەکارهێنەرانی نەخشەکە، دەست ڕەنگینی،دەست خۆشی لێکردن، بازاڕ پەیداکردن.

ئەدیب: دەرزی و دروومانی قەڵەم ، وشە سازی، پیشەسازیی دروستکردن و رازاندنەوەی ما نا ، وردەکاری لە مانا و مەبەستدا، نیشاندانی سەلیقەی هونەریی، شارەزایی هونەری، بەرهەمی شیعری و ئەدەبیی جوان، سەرنج راکێشانی خوێنەر و جەماوەر، برە و پێدانیبازاڕی وشە و هونەر. کاری هونەری مەزن و نەمر، هتد

تەرزێکی فەننی: واتە بە جۆرێکی هونەریی، چەشنێکی هونەریی. واتە گرنگ لێرە دا (چەشنە)، نەوعییەت. هونەریی بوون وەك تەکنیك و شارەزایی و پسپۆڕی لە هەردوو ماناکەی (دەرزی) دا دەچەسپێ و راست دەکەوێ. لە ئەدەبدا، فانی دەڵێ، نابێ تەنیا مەبەست وشە ریزکردن بێ لە چوار چێوەی مەبەستی دەربڕینەکەدا هەر شیعرێك، هەر بەرهەمێکی ئەدەبیی، دەبێ چەشنبوونی

هوونەریی هەبێ، دەبێ وەك هونەریش ناسراوە و بەرچاو و کاریگەر بێ. ئەگەر چی دەوری ئەدەبیش دەورێکی ریالیستیانەو رۆشنگەرانە بێ و نووسەر و وێژەوان دەوری چاکساز و دکتۆری کۆمەڵایەتی ببینێ, هێشتا لایەنە پسپۆڕییەکە وەك شارەزایی قووڵ لە بابەتی باسەکە و لایەنە هونەرییەکە وەك رازاندنەوە و جوانکردن و باڵاکردنی هونەری بابەتەکە یەکجار, بۆ سەرخستنی پەیامی چاکسازیی کۆمەڵایەتی, پێویست و گرنگن.

لە وشەی موداوا دا (دەرمانکردن، تیمارکردن، چاکردنەوە، چارەسەر کردن) هەموو دەستەواژەکانی دی یەکدەگرنەوە و تەنانەت دەتوێنەوە.

موداوا: کردەوەیە، چالاکییە راستەقینەیەکە، پراکتیسە.

شارەزاییە زاستییەکە: دەستنیشاکردنی دەرد

ئامرازە تەکنییکیەکە: بەکارهێنانی دەرزی قەڵەم یان شرینقەی دەرمان

پرۆسە هونەرییەکە: پراوە و کاری زانست و هونەریی و ئەدەبی: نووسین و رازاندنەوەی بەرهەم .

ئەمانە هەموو ئەوکاتە دەبنە ئەرك، کاریگەریی، وەزیفەی کۆمەڵایەتی ئەدیب کەبەشداری کاری راستەقینەی دەرمانکردن و چاکردنەوەی کۆمەڵ بکەن. ئەگینا گەر زانست و شارەزایی و هونەر و بەرهەمەکە لەفەزای بوونی تایبەتیدا خۆیاندا، بمێننەوە، هەرچەندە جوان و هونەریی و زانستانە بن، ئەوا هیچ نرخی کۆمەڵایەتی و مێژوویی یان نابێ. دەبێ لەکات و سەردەمی خۆیدا بەرهەمی ئەدەبیی ـ هونەریی لە چاکردنەوەی دەردەکانی کۆمەڵدا دەور و ئەنجام و شوێن پەنجەی دیاری هەبێ.

ئەمەیە شێوەی دەست نیشانکردنی ئەرکی ئەدیبی ریالیزمی لای فانی. جا با ئێستا بە درشتر سەرنجی تەواوی شیعرەکە بدەین :

1. ئەدیب ئەو کەسانەن کە وێنەی چرا
بسووتێنی و تەنویری دنیا بکەن

ئەدیب وەك چرا دەسووتێ و دنیا رووناك دەکاتەوە. ئەمە دەوری هۆشیارکردنەوە، دەوری رۆشنگەری و رووناکبیرانەی ئەدیب دەسەلمێنی..

2. بەرێی راستی دا برۆن تا دەڕۆن
لە ناراستی شەرم وحاشا بکەن.

مەرجێکی مۆراڵی (ئەخلاقی) بۆ ئەدیب دادەنێ: دەبێ خۆبەند و بیر بەند بێ بەراستییەوە. ئەمە پێوانەی ئەخلاقی ئەدیبە. دەبێ تا وەك ئەدیب دەڕۆن و دەورییان هەیە لە کاری درۆ و بانگەشە بۆ ناراستی و ساختەیی شەرم بکەن و خۆیان لەو جۆرە کارانە دوورخەنەوە.

3. نەگۆڕێن بەگەنج و نەترسن لە رەنج
لەگەڵ نامولایم مودارا بکەن

مەرجیکی مۆراڵی ترە. ئەدیب نابێ بە تەما و تامی پارە و گەنج و سامان بگۆڕێ و پەیامی مۆراڵی و نیشتیمانی خۆی فەرامۆش بکا. نابێ لە وەش بترسن کەلە ئەنجامی ئەمەدا دەبێ زیاتر ڕەنج بکێشین

. دیارە کۆمەڵ و هەلومەرجی دنیاش هەموو دەم بە دڵی ئەوان نابێ. دەبێ لەگەڵ باری ناپەسەند و نابەدڵ و نەگونجاو بگونجێن و کۆڵ نەدەن و خۆیان دوورە پەرێز و پەراوێزیی نەکەن.

4. لەگەڵ موجتەمەع یەك دڵ و یەك زمان
ژیانێکی مەردانە داوا بکەن

دەست نیشان کردنی ئەرکی کۆمەڵایەتی و ویژدانی ئەدیبی راستەقینەیە. لە کاتێکدا ئەدیب رەنگە ناچاربێ لەگەڵ دەسەڵات مودارا بکات , دەبێ لە کۆمەڵەکەی دانەبڕێ. یەك دڵ و یەك زمان بێ لەگەڵیدا.. بەژیانی سست و پەست و نزمی جەماوەر رازی نەبێ و گەل تێگەیەنێ و هانی داو لەگەڵیا داوای ژیا نێکی بالاتر و باشتر و شەرەفمەندانەتر بکەن..ئەدیب نابێ تەنیا خۆی بکاتە بلندگۆ و نوێنەری کۆمەڵ و گەل، دەبێ نەك هەر بۆ کۆمەڵ ئیش بکا، لەگەڵ کۆمەڵدا ئیش بکا، بەشداری لە پرۆسەی ووریا بوونەوە و تێگەیشتن و دەستنیشان کردنی دەردەکانی و دۆزینەوەی چارەسەری بۆیان.

5. لەبۆ لاوی ئایندەی نیشتمان
گەلێ پەندی شیرین موهەییا بکەن

ئەدیب پەیامبەرە. روانگەی روونی هەیە. جیهان دەبینێ و لە ئایندە پیشبینی دەکا. بۆیە ئەدیب بەتەنگ هێزی ئایندە و پاشە رۆژەوەیە کە لاوانی گەلن. بۆئەوەی لاوی ئایندە لە کۆمەڵ و کولتوور و زمان و میراتی نەتەوەیی و بیری خۆناسینی نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری دانەبڕێن، دەبێ ئەدیبان هەریەکە لەلای خۆیەوە بەندی سروود و پەندی جوان و شیرین و هونەرمەندانە بۆ نەوەکانی ئایندە ئامادە بکەن.

6. ئەگەر بابیان بێ نەزان یا برا
حەزەر کەن لە خۆیان و حاشا بکەن.

نەزان جێی باوەڕ نییە. لای فانی نەزان ماکی هەڵە و تاوان و تێکدانی کۆمەڵە. ئەدیب دەبێ بەدوای یاسا و رێسا و رێو رەسمی باوی کۆمەڵ نەکەوێ و خوێن و کەس و کار پەرستی و خزمایەتی نەکاتە بنەما و پێوانەی پەیوەندی کۆمەڵایەتی. دەبێ ووریا بن و خۆیان لە نەزان دوورخەنەوە و حاشایان لێ بکەن ئەگەر باب و برای خۆشیان بەشێك لەو نەزانانە بن.

7 . نەترسن لە تەنقیدی ئەهلی رییا
هەموو عەیبی ئەم دەستە ئیفشا بکەن

ریا بازان ئەوانەن گوفتار و کرداریان، ئاسمان و رێسمان لێك دوورە . ئەوان قسەی چاك دەکەن و رەفتاری خراپ دەنوێنن. بەڵێنی باش بە گەل دەدەن و لەولاشەوە کرداری خۆپەرستانە و ژەهراوی ئەنجام دەدەن. درۆکانیان بەدروشم و دوو روویی دەشارنەوە. ئەدیبی راستەقینە نابێ لە رەخنە گرتن لە دەستەی ئەو جۆرە ریاکارانە بترسێ. دەبی حەقیقەتیان بۆ گەل دەرخا، کارە دزێوەکانی بن بەرەیان بخاتە سەر بەرە. لێیان لە هەڵڵاداو هەموو عەیب و عارەکانیان دەرخا و ئابڕوویان بەرێ.

8. بەنووکی قەڵەم خائینی نیشتمان

سەرەفگەندە و خوارو و ریسوا بکەن

نووسەر تەنیا قەڵەمەکەی هەیە بەڵام نووکی قەڵەمەکەی دەتوانێ دنیایەك بڕووخێنێ و دنیایەك دروست بکا. مرۆڤی خائین، چ ئاسایی بێ یا سەرکردە، رووخێنەری رەوشت و ئامانج و هیوایە. نووسەر دەبێ خائینان سەرنگوون و ریسوا بکەن و بە قوڕپیاندا بەرنە خوار.

9. لەگەڵ ئەهلی عیرفان و حیکمەت بژین

بە نووری زەکا دڵ موصەففا بکەن

ئەدیبان دەبێ لە دەستەی رۆشنبیر و زانا و دانای گەلەکەیان نزیك ببنەوە و لەگەڵ ئەوان بژین نەك لەگەڵ دەسەلاتداران و سیاسەتمەداران. ئەوان دەبێ دڵی خۆیان بە رووناکی و زانین و پڕشنگی بەهرەوەریی پاك بکەنەوە.

10. نەدەن رێگە تا زاڵمی موفتە خۆر

هۆلاکۆ سیفەت قەتل و یەغما بکەن .

بە هەموو ئەمانەی سەرەوە، بە کارکردن لەگەڵ گەل و ریسواکردنی خائینان و پێکهێنانی بەرەی رووناکبیران و هۆشمەندان، ئەدیبان دەبێ رێگا نەدەن هیچ دەستەیەکی زاڵمی موفتە خۆری گەندەڵ و گەل رووتێنەوە، وەك هۆلاکو کوشتن و بڕین و تالان و وێرانی لەناو گەلدا بەرپا بکەن.

11. بە گوتاری بەرز و بە ئەشعاری خۆش

گەلی غافڵ و هەرزە ئاگا بکەن.

گەل زۆربەی نەزان و نەفام و بێ ئاگا و هەرزە و کاڵ و تێنەگەیی و پێنەگەیوە, ئەدیبان دەبێ بە نووسینی و تاری بەرز و بەجۆش و کاریگەر و هۆنراوەی جوان و رازاوە و سەرنجراکێش, گەلی بێ ئاگا هۆشیار بکەنەوە و راستی مەسەلەکان و رێگای راستییان نیشان دەن.

12. بە مەردیی بنووسن بەمەردی بژین

هەتا ناوی مەردانە پەیدا بکەن.

دەسکەوتی مەعنەوی بۆ نووسەر و ئەدیب زۆر گرنگترە لە دەسکەوتی پارە و پوول. ئامانجی فەلسەفیی ئەدیب دەبێ ئەوەبێ شوێنی خۆی لە ناو کۆمەڵ و ژیان و مێژوودا بکاتەوە و ناوبانگێکی باش و ناوێکی مەردانە پەیدا بکەن. بۆ بەدی هێنانی ئەمەش نووسەر دەبێ جیا بێ. دەبێ نەترسێ. مەرد بێ. بە ئازایی بنووسێ و بەمەردیی بژیا.

13. لە ناموسی جاسووسی خائین بەرن

تەنەففور لە کرداری بێ جا بکەن

جاسووسان بێ شەرەف بکەن نەفرەت لە هەر کردارێکی دزێو و نابەجێ بکەن.

14. هەتا گەل برابن لەگەڵ یەکتری
نەشیدی برایانە ئینشا بکەن

گەل هەتا هەستی یەک نەتەوەیی و برایەتی لا دروست بێ پێویستی بە بیر و هەست و رەمز و نیشای هاوبەشە. سروودی نەتەوەیی ئامرازێکی گرنگی ئەو خۆ ناسین و یەک هەستییە نەتەوەییەیە.

15. لە تەوبیخی جاهیل نەبن بەر حەزەر
سووپاسی کوڕی ژیر و ئازا بکەن

پێوانەی چاکی و نرخاندنی خەڵکیان هەبێ. دەبێ سەرزەنشتی نەزانان بکەن و بێ پەروا و بێ سڵ کردنەوە رەخنەیان لێ بگرن و گوێ بە سەرزەنشتی ئەوان نەدەن. لە هەمان کاتدا دەبێ ستایش و سووپاسی رۆڵەی ژیر و ئازا بکەن.

16. بە دەرزی قەڵەم عیللەتی موجتەمەع
بە تەرزێکی فەننی موداوا بکەن.
پێشتر بە درێژایی ئەم بەیتەمان شیکردەوە.

17. لە زنجیرەی زوڵم و ستەم قاچی گەل
بە میفتاحی وەحدەت بەرەڵڵا بکەن

ئەمەش مەبەستێکی گرنگی دیکەیە کەفانی لە رێگای وێنەی شیعریی، سەروێنە (میتا فۆر) دەری بڕیوە.

قاچی گەل بە زنجیری زوڵم و ستەم بەستراوە. واتە گەل تووشی تاوان وستەم و زۆرداریی دەرەوە و ناوەوە بووە. ئەمە زنجیرێکی کۆمەڵایەتی ناوخۆیی دەردە کوردە و تەنیا بەیەک کلیل دەکرێتەوە. ئەویش کلیلی یەکێتیە. بە بەکارهێنانی میکانیزمی بەراوەژوو کردنەوە لە ستراکتووری سیمانتیکی بەیتەکەدا، ئاشکرا دەبێ کە ئەو زنجیرە ئەڵقە ئەڵقەی دابەش بوون و ناکۆکی و دووبەرەکی و چەند بەرەکی کۆمەڵگای کورد خۆیەتی. بۆ کردنەوەی ئەو ئەڵقە زنجیرانەی دابەشبوون و پەرت پەرت بوونە گەلی کوردستان پێویستی بە یەک کلیل هەیە کە کلیلی یەکێتیە. دیارە (کلیل) یش میتافۆرە..کلیلێک کە هی یەکێتی بێ دەبێ کلیلێکی هەرە تایبەت بێ، موعجیزەیی بێ. دیارە ئەم کلیلە کلیلێکی بیریی (ئایدیایی) یە..

ئەم کلیلە ئایدیای کوردایەتی، ئایدیای کورد بوون و کوردستانی بوونە کەلە دەوریدا کورد یەک بگرێ.

18. لە کرداری زاڵم لەجەوری نەزان
بەتوندی حیکایات و شکوا بکەن.

ئەدیبان دەبێ هیچ کارێکی ناڕەوایان بەسەردا تێنەپەڕێ. کەزاڵم زوڵمی نواند و کەنەزان کاری ناشیاو و زیانبەخشی کرد، دەبێ نووسەران ئەو کردارە چەوتە ستەمکاریانە بکەن بە چیرۆک و داستان و سکاڵا لەو کارانە بکەن.

19. بەخامەی دووسەر دیدەی خامییان

لە بۆ سوودی ئایندە ئیعما بکەن

بەخامەی دووسەر دیدەی کەسانی هەرزە و تێکدەر کە بەرهەڵستن لە سەر ڕێگای ئایندە کوێر بکەن واتە فتیان بکەن و نەهێڵن لە پرۆسەی مێژووییدا دەوری خراپیان هەبێ.

20. بەعیشقی وەتەن موشتەغیل بن هەبوو

بە دڵ تەرکی تەعریفی لەیلا بکەن

باهەموو ئەدیبان پێکەوە عیشقی کوردستان بکەنە کار و پیشەیان و واز لە شیعری دڵداری و پێدا هەڵدانی یارەکانیان بێنن.

لەم شیکردنەوەیەی سەرەوەدا مەودای بیرکردنەوەی سیاسی و ڕووناکبیرانەی فانی و تێگەیشتنی ریالیستانەی ئەومان دەربارەی ئەرکی ئەدەب و ئەدیبان بۆ ڕوون بۆوە.